

Mi vsi smo zelo tesnobni

Sedem tez o tesnobi, o tem, zakaj učinkovito preprečuje militantnost, in o morebitni strategiji za njeno premagovanje¹

Abstract

We Are All Very Anxious

Seven Theses on Anxiety, Why It Is Effectively Preventing Militancy, and One Possible Strategy for Overcoming It

The article analyzes the affective structure of neoliberal capitalism, which is characterized by the dominant affect of anxiety. This differentiates neoliberalism from earlier periods, which were dominated by the reactive affects of misery and boredom. Anxiety is theorized as an affect of social mechanisms, with precarity being a notable example. The existing social movement strategies and pedagogical approaches are inadequate in this context, as they are primarily designed to combat earlier forms of reactive affect. The anxiety-induced loss of political power could be surmounted by spreading awareness among the people who live in a precarious position and by creating a "machine" to fight anxiety.

Keywords: precariousness, consciousness-raising, feminist practice, anxiety, emotions, resilience, neoliberalism

The Institute for Precarious Consciousness are a militant research collective based in the UK. They can occasionally be contacted at precariousconsciousness@hushmail.com.

Povzetek

Prispevek obravnava afektivno zgradbo neoliberalnega kapitalizma, za katerega je značilen dominantni afekt tesnobe. Po njem se neoliberalizem razlikuje od predhodnih obdobj, ki sta temeljili na dominantnih reaktivnih afektih revščine in dolgočasje. Tesnoba je pojmovana kot afekt družbenih mehanizmov, med katerimi velja omeniti prekarnost. Zdajšnje strategije družbenih gibanj in pedagoških pristopov so neustrezne za odzivanje v tem kontekstu, saj so zasnovane predvsem za boj proti zgodnejšim oblikam reaktivnega afekta. Izgubo politične moči, ki jo povzroča tesnoba, bi bilo mogoče preprečiti z ozaveščanjem ljudi v prekarinem položaju, treba pa bi bilo ustvariti tudi stroj za boj proti tesnobi.

Gljučne besede: prekarnost, ozaveščanje, feministična praksa, čustva, požnost, neoliberalizem

Inštitut za prekarno zavest je militanten raziskovalni kolektiv, ki deluje v Združenem kraljestvu. Občasno je dosegljiv na elektronskem naslovu precariousconsciousness@hushmail.com.

¹ Kolektiv Inštituta se tovariško zahvaljujemo za dovoljenje za prevod in objavo. Besedilo je prvič izšlo leta 2014.

1. Vsaka faza kapitalizma ima svoj dominantni reaktivni afekt.²

Za vsako fazo kapitalizma je značilen določen afekt, ki jo drži skupaj. Pri tem ne gre za statično situacijo. Razširjenost posameznega dominantnega afekta se ohranja samo do takrat, ko so strategije upora sposobne streti to obliko afekta in/oziroma se njeni družbeni viri ponovno formulirajo. Kapitalizem torej nenehno zahaja v krize, nato pa se reorganizira okrog novih dominantnih afektov.

Eden od vidikov dominantnih afektov v vsaki od faz kapitalizma je, da gre za javno skrivnost, torej za nekaj, kar ve vsakdo, nihče pa o tem ne govori. Dokler je dominantni afekt javna skrivnost, ostaja učinkovit, strategije, ki bi bile usmerjene proti njemu, pa se preprosto ne oblikujejo.

Javne skrivnosti so navadno personalizirane. Problem je opazen zgolj na individualni, psihološki ravni: njihovi družbeni vzroki so zakriti. Kapitalizem v vseh svojih fazah krivi žrtve sistema, češ da so same odgovorne za trpljenje, ki ga je v resnici povzročil sistem. Še več, temeljni del njegove logike delovanja to prikazuje kot kontingenten in lokaliziran problem.

Prevladujoči afekt moderne dobe (do umiritve v obdobju po drugi svetovni vojni) je bila *revščina*. Po dominantnem narativu 19. stoletja kapitalizem vodi do splošnega bogatenja. Javna skrivnost tega narativa je bila revščina delavskega razreda. To revščino so razkrili revolucionarji. Prvi val modernih družbenih gibanj v 19. stoletju je bil stroj za boj proti revščini. Taktike, kot so stavke, prizadevanje za boljše plačilo, politično organiziranje, vzajemna pomoč, zadruga in stavkovni skladi, so bile učinkovita sredstva za premagovanje revščine, saj so zagotavljale minimalen socialni standard. Nekatere od teh strategij so še vedno učinkovite v boju proti revščini.

Ko je revščina kot strategija nadzora prenehala učinkovati, se je kapitalizem premaknil k *dolgočasju*. Sredi 20. stoletja se je dominantni javni narativ glasil, da

² Razpravljanje v pričujočem prispevku ne drži povsem za svetovni Jug. Posebna okoliščina, ki velja za Jug, je, da tamkajšnje dominantne kapitalistične družbene oblike ne nadomestijo v celoti zgodnejših faz kapitalizma ali predkapitalističnih sistemov, ampak se nanje samo plastijo. Tako se na Jugu pogosteje spoprijemajo z revščino in dolgočasjem. Jug je izkusal posebno različico prekarnosti, ki se razlikuje od tiste iz prejšnjih obdobj: velikanska območja sveta (zlasti v Afriki) so bila prisilno odtrgana od globalnega kapitalizma in posledično je prišlo do velike rasti neformalnega sektorja, ki je že skorajda povsod zasenčil formalni sektor. Neformalni sektor ponuja ploden teren za avtonomno politiko, kot je razvidno iz primerov mesta El Alto (samoorganizirano mesto, sestavljeno iz številnih barakarskih naselij – oblika, značilna za družbena gibanja v Boliviji), zapatističnega upora (ta je pripeljal do nastanka samoniklih skupnosti v pokrajini Chiapas) in gibanj, kot je Abahlali base Mjondolo (avtonomno gibanje prebivalcev neformalnih skupnosti v Južni Afriki). Toda pogosto se primeri, da je ta sektor žrtev nekakšne kolektivizirane prekarnosti, saj utegne država (recimo) z buldožerji zravnati barakarska naselja, razlastiti ulične prodajalce ali zatreti posamezne nezakonite dejavnosti, kar občasno tudi stori. Zgovorno je, da je prav samosežig uličnega trgovca, ki ga je država razlastila, sprožil upor v Sidi Bouzidu, ta pa se je pozneje razširil v strahotne nemire in pripeljal do arabske pomladi. Podobni obsežni nemiri, do katerih prihaja iz sorodnih razlogov, so čedalje pogostejši tudi na Kitajskem. Za ta sektor je značilno še, da ga obvladujejo hierarhično urejene tolpe ali pa povezana krila avtoritarnih skupin (kakršna je denimo Muslimanska bratovščina).

se življenjska raven – kar je pomenilo dostop do porabe, zdravstvenega varstva in izobraževanja – izboljšuje. V bogatih državah so bili vsi zadovoljni, revnejše pa so bile na poti k popolnemu razvoju. Javna skrivnost je bila, da so vsi dolgočaseni. To je bil učinek fordističnega sistema, ki je prevladoval do osemdesetih let minulega stoletja – sistema, temelječega na redni zaposlitvi za polni delovni čas, zjamčeni blaginji, množičnem potrošništvu, množični kulturi in kooptaciji delavskega gibanja, ki je nastalo zaradi boja proti revščini. Varna delovna mesta in blaginja so omejili revščino, toda delo je bilo dolgočasno, saj so ga sestavljala preprosta in ponavljajoča se opravila. Sredi stoletja je kapitalizem priskrbel vse, kar je bilo potrebno za preživetje, ne pa tudi priložnosti za pravo življenje; ta sistem je bil tako zelo usmerjen k preživetju, da je med izpolnjevanjem te naloge dosegel točko zasičenja.

Seveda tudi v fordističnem obdobju stabilna zaposlitev in varnost nista bili na voljo vsem delavcem – toda to je bil jedrni model dela, okrog katerega se je razporedil širši sistem. V tej fazi so bile ljudem na voljo tri kupčije, pri čemer je bila za zvezo fordizma in dolgočasje najznačilnejša tista z delavcem B – dolgočasje za varnost. Zdaj je kupčija z delavcem B večinoma že odpravljena, za sabo pa je pustila prepad med delavci A in C (insajderji potrošniške družbe ter večina marginalcev s svojima avtonomnostjo in negotovostjo).

2. Sodobni odpor kot odziv na dominantni afekt *dolgočasje* se je porodil z valom odpora v šestdesetih letih prejšnjega stoletja.

Če vsaka stopnja dominantnega sistema premore svoj dominantni afekt, potem vsaka stopnja odpora potrebuje strategije, ki bodo pripeljale do poraza ali razblinjenja tega afekta. Medtem ko je bil prvi val družbenih gibanj stroj za boj proti revščini, je bil drugi val (v šestdesetih in sedemdesetih letih, širše – in ožje – gledano pa v obdobju od šestdesetih vse do devetdesetih let 20. stoletja) stroj za boj proti dolgočasju. To je val, iz katerega so se porodila naša gibanja in ki še naprej prežema večino naših teorij in praks.

Pri večini taktik tega obdobja je šlo/gre za pobeg od cikla delaj-porablaj-umri. Situacionisti so bili pionirji vrste taktik, usmerjenih proti dolgočasju. Razglašali so: »Nočemo sveta, v katerem jamstvo, da ne bomo umrli od lakote, sprejmemo v zameno za tveganje, da bomo umrli od dolgočasje.« *Autonomia operaia* se je proti dolgočasju borila z zavračanjem dela na delovnem mestu (z uporabo sabotiranja in pretirano vestnega, počasnega dela), kljubovala pa je tudi delu kot takemu (s slabim opravljanjem dela in posledičnim izstopanjem iz sveta dela). Te protestne oblike so bile povezane s širšim družbenim procesom kontrakturne selitve iz dominantnih oblik dela in dolgočasnih družbenih vlog.

Feministično gibanje je teoretiziralo o »gospodinjiski boleznih« kot sistemski boleznih šestdesetih let 20. stoletja. Pozneje so se skupaj s krepitvijo zavesti, z objavljanjem besedil (katerih teme so segale od »mita o vaginalnem orgazmu« do zavzemanja severnoameriške feministične skupine Redstocking za legalizacijo takrat še prepovedanega splava) in z akcijami, ki so črpale iz njih, pokazala še druge oblike nezadovoljstva. Podobne težnje je opaziti v gledališču zatiranih, kritični pedagogiki in neposrednih (karnevalskih, militantnih in pacifističnih) akcijah ter gibanjih, ki so živelja še v devetdesetih letih, kot so *Vnovič si prisvojimo ulice (Reclaim the Streets)*, kultura »naredi sam« in hekerska kultura.

Obrat od revščine k dolgočasju, ki je nastal sredi prejšnjega stoletja, je bil ključen za nastanek novega vala upora, na repu katerega smo se znašli. Pravzaprav smo rep tega vala. In tako kot je taktika prvega vala še vedno učinkovita, ko gre za boj proti revščini, so tudi taktike drugega vala še naprej učinkovite v boju proti dolgočasju. Težava je, da se z dolgočasjem kot glavnim sovražnikom srečujemo vse redkeje. Prav to je razlog, zakaj se je militantni odpor znašel v slepi ulici.

3. Kapitalizem je večinoma vsrkal boj proti dolgočasju.

Boj proti dolgočasju si je deloma opomogel. Kapitalizem je sledil selitvi na območje zunaj dela in ustvaril *družbeno tovarno* – območje, v katerem je celotna družba urejena kot delovno mesto. Prekarnost je uporabil za to, da sili ljudi nazaj na delovna mesta znotraj raztegljivega območja dela, ki zdaj vključuje celoto družbene tovarne.

Našteti je mogoče številne značilnosti tega prizadevanja. Podjetja so začela sprejemati modele vodenja, ki delavce spodbujajo, naj svoje duše upravljajo, obenem pa jih tudi vlagajo v delo. Potrošniška družba prinaša širši nabor nižnih izdelkov in delavce nenehno odvrča od pravih problemov, vendar tega ne narekuje več v tolikšni meri nekakšen splošni okus. Novi izdelki, kot so videoigre in družabna omrežja, zahtevajo dejavnejšo vpletenost in desocializirano stimulacijo. Izkušnje na delovnem mestu so se diverzificirale, do česar je prišlo s pomočjo mikrodiferenciranja in upravljanja storilnosti, kakor tudi z množenjem prožnih delovnih položajev, ki so blizu samozaposlenosti, značilni pa so za obrobja kapitalizma. Kapitalizem spodbuja rast mediatiziranih sekundarnih identitet – jaza, kot je portretiran prek družabnih omrežij, vidne porabe in vseživljenjskega učenja –, ki jih je treba obsesivno ohranjati. Raznovrstne oblike odpora iz zgodnejših obdobj so se postavile na noge ali na novo oživele »zamrznjene«, potem ko je bil izvirnik uničen – denimo v primeru korporativnih nočnih klubov in glasbenih festivalov, ki so nadomestili rejve.

4. Dominantni reaktivni afekt v sodobnem kapitalizmu je *tesnoba*.

Zdajšnja javna skrivnost je, da tako rekoč vsakogar pesti tesnoba. Ta se je razširila z nekoč omejenih lokacij (kot je seksualnost) v celotno družbo. Vse oblike intenzivnosti, samoizražanja, čustvene povezanosti in užitka zdaj obdaja tesnoba. Tesnoba je postala jedro podrejenosti. Družbeno spodbujanje tesnobe je še okrepila vseprisotna mreža *nadzora*: Nacionalna varnostna agencija, nadzorne kamere, poročila o učinkovitosti zaposlenih, zavodi za zaposlovanje, sistem pridobivanja privilegijev v zaporih, nenehno ocenjevanje in razvrščanje najmlajših šolarjev ... Toda ta povsod opazna mreža je zgolj zunanji oklep. Razmišljati moramo o načinih, kako neoliberalna ideja o uspehu vtisne vse te mehanizme nadzora v subjektivitete in življenjske zgodbe večine prebivalstva.

Razmišljati moramo o tem, kako se ljudje namenoma in na videz prostovoljno izpostavljajo, kar počnejo s pomočjo družabnih omrežij, vidnega potrošništva in izbiranja stališč na mnenjskem področju; tudi to je nastopanje v območju nenehnega pogleda virtualnih drugih. Razmišljati moramo o vplivu tega pogleda na to, kako se najdevamo, ocenjujemo in spoznavamo – kot soigralci v nenehno gledani, vedno znova ponavljajoči se predstavi. Naša uspešnost v tej predstavi pa vpliva na vse – od sposobnosti za dostopanje do človeške topline, do sposobnosti za dostopanje do sredstev za življenje, ne le v obliki plače, temveč tudi v obliki posojila. Območja, ki so zunaj mediatiziranega nadzora, se čedalje izraziteje zapirajo, saj so javni prostori bolj in bolj zbirokratizirani in privatizirani, čedalje širša paleta človeških dejavnosti pa je kriminalizirana, ker naj bi pomenile tveganje, nevarnost, grožnjo kakovosti življenja ali so dozdevno asocialne.

V tem čedalje bolj varovanem in opaznejšem območju nam je ukazano, naj ves čas komuniciramo. Izključeno je vse, česar ni mogoče sporočiti naprej. Ker je vsakdo nadomestljiv, sistem uporablja grožnjo, da lahko vsakogar v vsakem trenutku prisilno odklopi, sploh če so alternative napovedane vnaprej; tako ima prisilni odklop za posledico desocializacijo, to pa pripelje do absurdne neizbire med desocializirano vključenostjo in desocializirano izključenostjo. Ta grožnja se po malem že kaže v zdajšnjih disciplinarnih praksah – od »prekinitev povezav« in prepovedi uporabe spleta, do odpuščanja in sankcij v obliki omejitve pokrivanja zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja –, vrhunec pa je dosegla z drakonskimi oblikami zadrževanja v osami po zaporih. Taki režimi pomenijo ničelno možnost nadzora nad tesnobo: zrušitev vseh koordinat povezanosti na ozadju nenehne nevarnosti, vse to pa z namenom, da bi prišlo do sesutja osebnosti.

Zdajšnji dominantni afekt, tesnoba, je znan tudi kot prekarnost. Prekarnost je tip negotovosti, ki ljudi obravnava kot zamenljive, zato jim zlahka vsili nadzor. Prekarnost se razlikuje od revščine po tem, da sredstva za življenje niso preprosto odsotna – dostopna so, vendar ne brez pogojevanja.

Prekarnost vodi v splošen brezup, v nenehno telesno razburjenost brez možnosti sprostivte. Čedalje več mladih odraslih živi pri starših. Velik del prebivalstva – v Združenem kraljestvu že več kot desetina – jemlje antidepresive. Rodnost upada,

splošna negotovost pa povzroča, da se ljudje le stežka odločijo ustvariti si družino. Na Japonskem je na milijone mladih ljudi, ki sploh ne zapuščajo doma (*hikikomori*), medtem ko se na drugi strani kakor epidemija širi krog ljudi, ki delajo dobesedno do smrti. Raziskave so razkrile, da ima polovica prebivalstva Združenega kraljestva negotove prihodke. Med ekonomske vidike sistema tesnobe spadajo »vitka« proizvodnja, financiralizacija in posledično posojilno suženjstvo, bliskoviti finančni odhodki in komunikacija ter globalizacija proizvodnje. Delovna mesta, kakršna so tista v klicnih centrih, so čedalje številnejša: vsakdo opazuje vsakogar, vsakdo skuša ohraniti zahtevano »storilnostno usmerjenost«, vsakdo je predmet nenehnega preverjanja, v strahu in potencialno neuspešen v luči kvantitativnih zahtev, povezanih z ustreznim številom klicev, ter žrtev procesa, ki večini ljudi ne omogoča stabilnega delovnega mesta (namesto opravljanja pripravništva morajo delati šest mesecev, preden sploh dobijo službo). Skrbno upravljanje podobe podjetja omogoča, da je prepad med uradnimi pravili in tem, kar se dogaja dejansko, globlji kot kadarkoli prej. Vzdušje, ki je nastalo po 11. septembru, to zelo razširjeno tesnobo spreminja v svetovno politiko.

5. Tesnoba je javna skrivnost.

Čezmerna tesnoba in stres sta javna skrivnost: če o njiju teče razprava, pa sta razumljena kot individualni psihološki težavi, za nastanek katerih pogosto zmotno krivijo neustrezne miselne vzorce ali posameznikovo nezadostno prilagodljivost.

Prevladujoči javni narativ dejansko namiguje, da potrebujemo več stresa, češ da nas bo ohranjal »varne« (s sekurizacijo) in »kompetitivne« (z upravljanjem storilnosti). Sleherni moralni preplah, sleherni nov odločen ukrep ali nov sklop represivnih zakonov prispeva k skupni teži tesnobe in stresa, ki vznikata kot posledici splošne pretirane regulacije. Prava, človeška negotovost je speljana v podžiganje sekuritizacije. To je začaran krog, kajti sekuritizacija spodbuja prav okoliščine (zamenljivost, nadzor, intenzivna regulacija), ki so sprožile prvotno tesnobo. Učinek vsega tega je, da se »domovinska varnost« uporablja kot nadomestek za človekovo osebno varnost. Tudi v tem primeru sta nam na voljo precedensa: uporaba nacionalne veličine kot kompenzacije za revščino in uporaba globalne vojne kot kanala za frustracijo, ki vznikata iz dolgočasja.

Tesnoba se kanalizira tudi navzdol. Pomanjkanje nadzora nad lastnim življenjem pripelje do obsedenega boja za povrnitev tega nadzora, ta pa poteka kot mikroupravljanje – česar koli, kar je sploh še mogoče nadzorovati. Starševske »upravljalne tehnike« denimo oglašujejo kot pot do omilitve starševske tesnobe; ponujajo jim zaokrožen in trden scenarij, ki mu je preprosto slediti. Na širši družbeni ravni je latentna tesnoba, ki izhaja iz prekarnosti, gorivo za obsedene projekte družbene regulacije in družbenega nadzora. Ta latentna tesnoba se čedalje pogosteje usmerja proti manjšinam.

Tesnoba je personalizirana na številne načine – od tega, da diskurzi nove desnice za revščino krivijo revne, do sodobnih terapij, ki tesnobo obravnavajo kot nevrološko neravnovesje ali disfunkcionalen tip razmišljanja. Na stotine različic diskurza »upravljanja« – upravljanje časa, upravljanje jeze, upravljanje otrok, samoznamčenje, uporaba iger v drugih kontekstih – ponuja tesnobnim subjektom iluzijo nadzora v zameno za njihovo čedalje večje prilagajanje kapitalističnemu modelu subjektivitete. Še več, obstajajo tudi številni diskurzi obtoževanja in celo kriminalizacije, ki v prekarnosti vidijo osebno odklonskost, neodgovornost ali patološko samoizključevanje. Mnogi od teh diskurzov si prizadevajo ohraniti fordistično nadstavbo (nacionalizem, družbena integracija), le da brez njene infrastrukture (nacionalna ekonomija, blaginja, delovna mesta za vse). Prevladujoče tovrstne doktrine individualne odgovornosti kvečjemu povečujejo ranljivost in nadomestljivost ljudi. Tu je še industrija, povezana s samospoštovanjem; mediji ljudem nenehno dopovedujejo, da lahko uspeh dosežejo s pomočjo pozitivne naravnosti – kot da bi bili viri tesnobe in frustracij zgolj iluzorni. Vse to priča o težnji po privatizaciji problemov – tako tistih, ki so povezani z delom, kot tudi tistih psihološke narave.

Zgoraj smo ugotavljali, da morajo biti ljudje, če naj javna skrivnost sploh deluje, družbeno izolirani. To drži za trenutno situacijo, saj je avtentična komunikacija danes čedalje redkejša. Komunikacija je bolj prisotna kot kadar koli prej, vendar vse pogosteje poteka po poteh, ki jih posreduje sistem. Ljudem je na najrazličnejše načine preprečeno, da bi dejansko komunicirali, četudi sistem sočasno zahteva, da so vsi povezani in na voljo za komuniciranje. Ljudje se raje uklanjajo tej zahtevi po komunikaciji, kot da bi se odkrito izražali, poleg tega pa v okviru že omenjenih posredovanih prostorov izvajajo samocenzuro. Tudi pretvarjanje ne olajša tesnobe, saj ne zmanjša trpljenja delavcev, zaposli pa jih kot potrošnike (raziskovalci so celo odkrili, da hlinjenje sreče v resnici lahko povzroča resne zdravstvene težave).

Obseg komunikacije je nepomemben. Do vnovične organizacije – povezave – osvobajajočih družbenih sil ne bo prišlo, dokler ne bodo obstajali kanali, prek katerih bo mogoče spregovoriti o tej javni skrivnosti. Tozadevno so ljudje veliko bolj sami, kot so bili kadarkoli. Večini ljudi (vključno s številnimi radikali) je težko iskreno priznati, kaj izkušajo in čutijo. Če naj bo nekaj sploh prepoznano kot politično, če naj bo ocenjeno kot resnično, mora biti kvantificirano ali pa posredovano (dobesedno razglašeno). Javna skrivnost ne ustreza tema meriloma – in zato še naprej ostaja nevidna.

6. Trenutna taktika in teorije ne delujejo. Za boj proti tesnobi potrebujemo nove taktike in teorije.

V obdobjih mobilizacije in učinkovitih družbenih sprememb imajo ljudje občutek opolnomočenosti, sposobni so samoizražanja in avtentičnosti; občutek potlačенosti in odtujenosti popusti, vse to pa lahko deluje kot učinkovito zdravilo

proti depresiji in drugim psihološkim težavam: gre za vrhunsko izkušnjo. Prav to obnem hrani politično dejavnost.

Toda v zadnjih letih so tovrstne izkušnje vse bolj redke.

Na tem mestu se nemara velja usmeriti k dvema povezanima dogajanjema: zastraševanju in procesnemu kaznovanju. Zastraševalne taktike ustavijo proteste, še preden se sploh začnejo ali še preden lahko karkoli dosežejo. Zgledi tovrstnih taktik so policijsko/vojaško obkoljevanje protestnikov, množične aretacije, ustavljanje in preiskovanje posameznikov, vdiranje v domove in zastraševalne aretacije. K procesnemu kaznovanju spada zadrževanje ljudi v stanju strahu, bolečine ali ranljivosti s pomočjo zlorabe postopkov, zasnovanih za druge namene – denimo zadrževanje v zaporu, še preden je bila podana obtožnica, neupravičeno odrekanje izpustitve ob plačilu varščine, s čimer so motene človekove vsakodnevne dejavnosti; enako velja za sezname znanih disidentov, ki jim je prepovedano letenje z letali ali prestopanje državnih meja, izvajanje jutranjih nasilnih vdorov v domove, objavlanje fotografij posameznikov v medijih, ne da bi za to obstajala prava potreba, aretiranje na podlagi suma (včasih zgolj zaradi doseganja vnaprej določene kvote), uporabo sredstev, ki povzročajo telesno bolečino, in tiho širitev vedenja, da je kak posameznik pod nenehnim nadzorom. Ko se strah pred vmešavanjem države vsadi v ljudi, ga okrepi mreža vidnega nadzora, razporejenega po javnih prostorih, ki učinkuje kot omrežje strateško nameščenih sprožilcev travm in tesnobe.

Obstaja veliko grozljivih zgodb posameznikov, ki govorijo o učinkovanju tovrstnih taktik – o ljudeh, ki so med večletnim čakanjem na sojenje, na katerem so jih sicer oprostili, postali živčne razvaline; o ljudeh, ki so po mesecih življenja brez stikov z družino in prijatelji naredili samomor; o ljudeh, ki si v strahu pred incidenti ali zlorabami niso več upali zdoma ... Učinki takega ravnanja so potemtakem enako resnični, kot če bi država ljudi pobijala ali poskrbela, da izginejo, le da svoje cilje večinoma doseže daleč od oči javnosti. Poleg tega so številni radikalci že tako v prekarnem položaju in deležni »kazenskega« odrekanja socialnih pravic. Kaže, da nam ne uspeva ubežati vse splošnejši proizvodnji tesnobe.

Če je prvi val odpora priskrbel stroj za boj proti revščini, drugi val pa stroj za boj proti dolgočasju, zdaj potrebujemo stroj za boj proti tesnobi – prav to je nekaj, česar danes nimamo. Dokler zremo iz notranjosti tesnobe, še nismo dosegli »obrata perspektive«, kot so temu pravili situacionisti – videnja s stališča želje in ne s stališča oblasti. Zdajšnje glavne oblike odpora še vedno izhajajo iz boja proti dolgočasju, toda odkar je dolgočasje nadomestila tesnoba, niso več učinkovite.

Zdajšnji militantni odpor se ne bori proti tesnobi – in se tudi ne more. Pri njem gre namreč pogosto za namerno izpostavljanje skrajno tesnobnim situacijam. Uporniki nemalokrat preobrazijo svoje negativne afekte v jezo, to pa nato kot afektivni projektil kanalizirajo v napad. To v marsikaterem pogledu zagotovi alternativo tesnobi. Toda za večino ljudi je prehod iz tesnobe v jezo težak, poleg tega jih zaradi njihove travmatiziranosti ni težko zadržati. Opazili pa smo, da uporniki

pogosto ne jemljejo resno obstoja psiholoških ovir, ki onemogočajo militantno delovanje. Nanje se navadno odzovejo z besedami: »Ti samo naredi!« Vendar je tesnoba resnična, materialna sila in ne samo fantazma. Drži, njeni viri so pogosto zakoreninjeni v fantazmah, toda vprašanje osvoboditve iz njihovega primeža je le poredkoma tako preprosto, da bi ga bilo mogoče rešiti zgolj z zavestnim zavračanjem. Za iluzorno močjo fantazem, ki je učinek reaktivnega afekta, se namreč skriva vrsta psiholoških blokad. Reči »Ti samo naredi!« je enako, kot če bi človeku z zlomljeno nogo rekli »Ti samo hodi!«

Čeprav se položaj zdi brezupen in brezizhoden, to ni res. Tak se zdi zaradi učinkov prekarnosti, nenehnega pretiranega stresa in krčenja časa v en sam, večni sedanjik, pa tudi zato, ker sistem obvladuje vse vidike družbenega prostora. Strukturno gledano je sistem ranljiv. Njegovo opiranje na tesnobo je ukrep obupa, ki ga uporablja zaradi odsotnosti močnejših sredstev za podrejanje. Poskus sistema, da bi še naprej deloval s pomočjo ohranjanja ljudi v stanju nemoči, ga dela ranljivega za nenadne prelome, za izbruhe revolta. Kako torej priti do točke, ko se ne bomo več čutili nemočne?

7. Nov slog prekarnosti – potrebujemo usmerjeno ozaveščanje.

Če naj oblikujemo drugačne, nove odzive na tesnobo, se moramo vrniti k šolski tabli. Povsem na novo je treba ustvariti drugačno vrsto znanj in teorij. Za dosego tega cilja moramo poskrbeti za obilje razprav, ki bodo ustvarile gosto posejana presečišča izkušenj, pridobljenih v zdajšnji situaciji, in teorij preobrazbe. Tovrstne procese morajo začeti izključene in zatirane skupine – vendar ni nobenega razloga, da s tem ne bi začeli tudi sami.

Pri raziskovanju možnosti za takšno prakso se je naš inštitut ozrl po predhodnih primerih sorodnih praks. Proučevanje primerov, ki jih je v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja ponudilo feministično ozaveščanje, nam je omogočilo, da smo njihova spoznanja strnili v naslednje središčne točke:

- *Ustvarjanje nove, stvarne teorije, navezane na izkušnje.* Znova se moramo povezati s svojimi izkušnjami – in ne s teorijami iz prejšnjih faz. Ideja je, da dominantne predpostavke blokirajo ali vklepajo naše zaznavanje lastnega položaja, in to je treba tudi eksplicitno pokazati. Usmeriti se je treba k izkušnjam, ki se nanašajo na javne skrivnosti. Te izkušnje je treba predstavljati in jih preverjati – najprej v okviru skupin, pozneje pa tudi javno.
- *Prepoznavanje resničnosti in sistemske narave naših izkušenj.* Potrjevanje resničnosti naših izkušenj je pomemben del tega podviga. Potrditi moramo, da je naša bolečina prava bolečina, da je to, kar vidimo in čutimo, stvarno, in da naši problemi niso zgolj osebne narave. Včasih to prinese na dan izkušnje, za katere se prej nismo menili ali smo jih potlačili, včasih pa ima za posledico izpodbijanje personalizacije problemov.

- *Preobrazba čustev.* Ljudi hromijo neimenljiva čustva in nekakšno splošno slabo počutje. Ta čustva je treba preobraziti v občutek nepravčnosti, v jezo, ki ne vsebuje toliko prezira in je usmerjena zlasti v premik k samoizražanju in vnovičnemu aktiviranju odpora.
- *Oblikovanje glasu, ki izraža.* Zrušiti je treba kulturo molka, ki obdaja javno skrivnost. Obstoječim predpostavkam je treba odvzeti samoumevnost in jih izpodbijati, policista v svoji glavi pa prepoditi. Uveljavljanje lastnega glasu premakne resnico in resničnost z območja sistema h govorcu, s čimer pripomore k obratu gledišča – omogoči zrenje sveta iz samosvojega zornega kota, v luči lastnih želja in ne želja sistema. Če naj ljudje spet dobijo glas, je pomembno stakati raznovrstne osebne izkušnje in zgodbe. To je namreč tako proces artikulacije kot tudi izražanja.
- *Ustvarjanje prostora, ki ne bo več odtujen.* Obstoj takega prostora omili družbeno ločevanje. Prostor omogoči kritično distanco do lastnega življenja in čustveno varnost, ki je potrebna pri poskusih preobrazbe s pomočjo razblijanja strahov. To ne sme biti ukrep za samopomoč, ki bi ohranjal obstoječe dejavnosti, temveč prostor za rekonstruiranje radikalne perspektive.
- *Analiziranje strukturnih virov, ki temeljijo na podobnosti izkušenj, in teoretiziranje o njih.* Ključno je, da to ne sme biti zgolj pripovedovanje zgodb, temveč njihovo preobražanje in prestrukturiranje ob podpori teoretiziranja. Udeleženci spremenijo dominantni pomen svojih izkušenj s tem, da jih umestijo v širši prostor. To je pogosto dosegljivo z odkrivanjem njihovih vzorcev, ki jih je mogoče povezati z osvobajajočo teorijo, s tem pa tudi prepoznati lastne težave in drobne krivice kot simptome širših družbenih problemov. To pripelje do nove perspektive, do besednjaka motivov: do protiprotipolitičnega horizonta.

Cilj je ustvariti klik v glavi – trenutek, v katerem se strukturni vir problemov nenadoma zazdi smiselno povezan z osebnimi izkušnjami. Ta klik ljudem podeli fokus in se preobrazi v jezo. Globlje razumevanje pa nato sprosti psihološke pritiske in doseže, da se lažje odzovejo z jezo in ne z depresijo ali tesnobo. Nemara bi bilo celo mogoče opogumiti ljudi, da bi se združevali v skupine, če bi jim te skupine predstavili kot obliko samopomoči – četudi bi zavračali prilagoditev usmeritve terapevtskega procesa in procesa krepitve samospoštovanja.

Tako nastane nekakšna afinitetna skupina, ki pa je usmerjena, ki ima perspektivo, vendar temelji bolj na analizi kot na delovanju. Potrebno bi bilo splošno spoznanje, da se mora takšno zavedanje sčasoma spremeniti v delovanje, sicer bi se sprevrglo v frustrirajočo introspekcijo.

Ta strategija bo na različne načine pomagala naši dejavnosti. Prvič, tovrstne skupine lahko ustvarijo bazen potencialnih sodelavcev. Drugič, ljudi lahko pripravijo za prihodnje trenutke revolta. Tretjič, oblikujejo potencial, ki je potreben za premike v splošnem območju tako imenovanega javnega mnenja, s katerimi bo lažje ustvarjati kontekst, ki omogoča delovanje. Te skupine lahko delujejo tudi

kot podporni sistem in prostor, ki omogoča izstop iz popolne pogreznjenosti v sedanji trenutek. Zagotovile bodo dotok radikalnih in disidentskih konceptov, ki jih dandanes večini ljudi primanjkuje.

Tesnobo stopnjuje dejstvo, da nikoli ni jasno, kaj od nas hoče »trg«: da je zahteva po konformnosti povezana z nedoločljivo skupino meril, za katera ni mogoče vedeti vnaprej. Danes, ko ves čas nastajajo nove tehnologije menedžmenta in proizvodnje, so celo najbolj konformistični ljudje postali zamenljivi. Ena od funkcij razprav v majhnih skupinah je oblikovati perspektivo, iz katere bi bilo mogoče razlagati ta položaj.

Naša glavna težava bo ohranjanje redne časovne zavezanosti, saj smo dandanes nenehno v časovni stiski, posledično pa trpi tudi pozornost. Opisani proces poteka v počasnejšem ritmu in je naravnano bolj človeško, kot je trenutno kulturno sprejemljivo. Privlačno utegne biti tudi dejstvo, da te skupine ponujajo predah od vsakdanjih naporov, spokojnejšo interakcijo in poslušanje, kar ublaži nenehni pritisk na pozornost. Sodelujoči se bodo morali naučiti govora, s katerim se bodo dejansko osebno izražali (v nasprotju z neoliberalnim nastopanjem, ki izhaja iz prisilne potrebe po širjenju banalnih informacij), pa tudi poslušanja in analiziranja.

Med probleme spada tudi kompleksnost človeških izkušenj. Osebne izkušnje se močno razlikujejo od skrbno niansiranih diskriminacij, vgrajenih v semiokapitalistični kod. Prav zato je analitični del procesa še posebej pomemben.

Predvsem pa mora ta proces vzpostaviti nova izhodišča, ko gre za vire tesnobe. Ta izhodišča bodo lahko ustvarila temelj za nove oblike boja, nove taktike in oživitve dejavne sile, ki se bo dvignila nad trenutno zatiranje: stroj za boj proti tesnobi.

Prevod: Aleksandra Rekar